

Oponentský posudok diplomovej práce Bc. Pavla Dvořáčka, MBA *Strategie harmonizace pracovního a rodinného života vysokoškolsky vzdělaných žen v počátcích jejich kariéry* (Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, Katedra genderových studií, 2016. Vedúca práce: doc. PhDr. Zuzana Kiczková, PhD.)

Pavel Dvořáček si v svojej diplomovej práci kladie za cieľ porozumieť vyjednávaniu stratégií pri zosúladovaní rodinného a pracovného života vysokoškolsky vzdelaných žien na začiatku ich kariéry. Hĺbkové rozhovory, ktoré viedol, môžu súbežne so sledovaním štátnych a firemných politík, na ktoré sa zameriava väčšina diplomových prác v tejto oblasti, vytvárať zaujímavý kontrapunkt.

V teoretickej časti práce autor približuje najmä premeny podôb rodiny prakticky od 18. storočia po dnes, pričom dôraz dáva na priblíženie rodových vzťahov v socialistickom Československu. Tento dôraz zdôvodňuje tým, že to bola doba, v ktorej prežili veľkú časť života rodičia jeho komunikačných partneriek (s. 10) a v samotnej analýze rozhovorov sa neskôr ukazuje dôležitá rola, ktorú autor pripisuje usporiadaniu rodových vzťahov v orientačnej rodine práve rodine pôvodu. Spôsob uchopenia práce je určený využitím metódy kvalitatívneho rozhovoru v orálnej histórii, ako ju v svojom výskume uplatňuje autorova školiteľka. (Táto metóda je však tiež nedostatočne vysvetlená; spôsob analýzy rozhovoru je v empirickej časti už použitý, bez predchádzajúceho teoretického vysvetlenia.) V tomto svetle možno chápať zameranie sa autora na historický vývoj v rodových vzťahoch ako pochopiteľný.¹ Myslím však, že rozpracovanie historického vývoja je v práci predsa len príliš obsérne a v teoretickej časti malo byť vyvážené aj zhrnutím súčasného stavu výskumu o téme zosúladovania rodinného a pracovného (prípadne aj ďalšieho súkromného) života v Českej republike. Autor sa na niektoré práce v tejto oblasti odvoláva, nejde ale o systematickejšie zhrnutie.² Stav rodových vzťahov po roku 1989, teda súčasnosti, v ktorej dospievali, študovali a začali pracovať jeho komunikačné partnerky, sa venuje len veľmi stručne (s. 22 – 23) a aj schematicky. Autor navyše nikde nedefinuje či aspoň nejako nepribližuje, čo presnejšie ako harmonizáciu rodinného a pracovného života chápe. Pritom je zrejmé, že ide o normatívny pojem, pri ktorom by bolo potrebné aspoň predbežne určiť, aká artikuláciu rodinného a pracovného života sa bude považovať za harmonizovanú.

¹ Úsilie o krátky prehľad dlhého historického obdobia však prináša aj zjednodušenia a chyby. Nie je napríklad pravdou, že „[n]ová Československá republika [...] převzala celou řadu zákonů z rakouského občanského zákoníku“ (s. 17) tak, ako to tvrdí autor. Diskusia o novom rodinnom práve ukotvenom v občianskom zákonníku boli dlhé a v medzivojnovom Československu v rôznych otázkach dlho vládol právny pluralizmus, ktorý odzrkadľoval konzervatívne právo Predlitavska a novšie právo Zalitavska. K tomu bližšie Feinberg, M. (2006). *Elusive equality : gender, citizenship, and the limits of democracy in Czechoslovakia, 1918-1950*. Pittsburgh, PA: University of Pittsburgh Press a tiež dobové texty: Mikulová, M. (2007). Právne postavenie ženy v Československej republike. In J. Cviková, J. Juráňová & E. Kobová (Eds.), *Histórie žien : aspekty písania a čítania* (pp. 292 - 300). Bratislava: ASPEKT; Telecká, Z. (2007). Význačné odchýlky v právnom postavení slovenskej ženy. In J. Cviková, J. Juráňová & E. Kobová (Eds.), *Histórie žien : aspekty písania a čítania* (pp. 302 - 306). Bratislava: ASPEKT.

² Okrem autorom citovaných textov Radky Dudovej by bolo bývalo dobré zvážiť aj príspevok týchto prác: Křížková, A., Dudová, R., Hašková, H., & Maříková, H. (2005). *Kombinace pracovního a rodinného života v ČR : politiky, čas, peníze a individuální, rodinné a firemní strategie*. Praha: Sociologický ústav AV ČR; Křížková, A., Maříková, H., Hašková, H., & Formánková, L. (2012). *Pracovní dráhy žen v České republice*. Praha: SLON; Maříková, H. (2014). Kombinace práce, rodiny a soukromého života. In H. Hašková (Ed.), *Vlastní cestou? : životní dráhy v pozdně moderní společnosti* (pp. 159 - 182). Praha: Sociologický ústav AV ČR & Sociologické nakladatelství; Maříková, H., Křížková, A., & Vohlidalová, M. (2012). *Živitelé a živitelky : reflexe (a) praxe*. Praha: Sociologické nakladatelství; prípadne aj (kritickým) zhodnotením prác Dany Hamplovej.

V empirickej časti autor najskôr objasňuje pre jeho interpretácie zásadnú Foucaultovu koncepciu moci a subjektivácie. Túto interpretačnú mriežku považujem za vhodne zvolenú. Nasledovne jeden po druhom analyzuje päť uskutočnených výskumných rozhovorov a v závere empirickej časti ich pomerne prehľadne zhŕňa.

Autor dobre situuje sám seba do svojej výskumnej témy aj do vzťahu k svojim komunikačným partnerkám – „harmonizáciu“ zdieľajú ako problém, s ktorým sa aktuálne v živote vysporadúvajú a aj vďaka tomuto zdieľaniu a dlhodobejšiemu vzájomnému poznaniu sa autorovi darí nadviazať vzťah výskumnej dôvery.

Čo nie je dostatočne vysvetlené, je to, prečo autor volí také témy („původní rodina“, „čím chci být“, „význam partnerských vztahů“, „postoj zaměstnavatele“, „rodové stereotypy“, „sebehodnocení – kdo jsem“) aj nástroje („biogram“, „mapa“) interpretácie rozhovorov, aké volí. Nezrozumiteľné je tiež označovanie komunikačných partneriek a ich životných partnerov v stručných charakterizáciách ako „emancipovaná“, „částečně emancipovaný“ apod., ak tieto pojmy inde nevysvetľuje.

V práci je provokujúce nezohľadnenie ekonomického statusu komunikačných partneriek a ich rodín (finančných príjmov a vlastníctva). Všetci partneri autorových komunikačných partneriek pracujú ako manažéri medzinárodných spoločností – tak to autor uvádza v prehľade rozhovorov. Nezohľadnenie tejto skutočnosti a zameranie sa výlučne na predstavy partnerov o rodových vzťahoch považujem za problematické.

Záverečné zhrnutie analýzy rozhovorov považujem za príliš repetitívne. Hoci autor na viacerých miestach zdôrazňuje rešpekt pre svoje komunikačné partnerky a preto aj väčšiu mieru citácií z rozhovorov, myslím, že závery mohli byť analyticky odvážnejšie. Práca fakticky končí dvomi stranami citátov z rozhovoru so Štěpánkou. Možno za istým odkladom jednoznačnejšieho hodnotenia stojí rozhodnutie autora diplomovej práce zhovárať sa práve so svojimi známymi a nie. (Na druhej strane sa však autor jednoznačnejšiemu hodnoteniu nevyhýba najmä v prípade Štěpánky, ktorú považuje za tú, ktorá, autorovými slovami, prijala patriarchálnu ideológiu za vlastnú – s. 76 a inde.)

Z formálneho hľadiska je práca spracovaná na uspokojivej úrovni. Autor prekladá texty pôvodne publikované v slovenčine do češtiny – je to v poriadku, no pri prvom citáte by bolo potrebné toto rozhodnutie uviesť a uviesť tiež svoje autorstvo prekladu. Za problematické považujeme súbežné používanie termínu „rod“ a „gender“; vzhľadom na to, že text je písaný v českom jazyku, by som za pochopiteľnejšie považovala používanie termín „gender“ a jeho odvodenín. V práci sa doslovne opakujú niektoré citáty z literatúry (napr. Havelková 2008, Kiczková 2006, Renzetii – Curran 2003).

Do diskusie by som rada položila dve otázky:

Ako by Pavel Dvořáček konceptualizoval harmonizovaný rodinný a pracovný život, ktorý v jeho práci ako istý normatívny predpoklad pôsobí? Ako by tento harmonizovaný stav chápal z hľadiska Foucaultovej teórie moci a chápania subjektivácie? Zmenilo sa autorovo chápanie harmonizácie v priebehu výskumného procesu?

Aké svetlo na analýzu harmonizácie „vysokoškolsky vzdelaných žien na začiatku kariéry“ vrhá skutočnosť, že fakticky všetky sú spolu s ich rodinami príslušníkmi strednej až vyššej strednej triedy?

Práce splňuje požadavky kladené na diplomovou práci. Odporúčam ju na obhajobu a navrhujem ju hodnotiť známkou veľmi dobre (2) až dobre (3), v závislosti od obhajoby.

Mgr. Ľubica Kobová, MA, PhD.

Praha, 16. 9. 2016